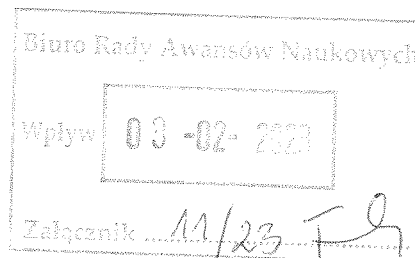

Józef Stanisław Zegar
Prof. dr hab. nauk ekonomicznych

Recenzja

w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych
w dyscyplinie ekonomia i finanse

Pani dr Marcie Guth

1. Wstęp

Niniejsza recenzja została sporządzona w wyniku uchwały nr 6/2022/2023 Rady Awansów Naukowych Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu (UEP) z dnia 14 października 2022 r. w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego nauk społecznych w zakresie dyscypliny ekonomia i finanse dr Marcie Guth. W/w Rada powołała mnie na recenzenta w postępowaniu w tej sprawie. Pismo Przewodniczącej Rady Awansów Naukowych UEP Pani prof. dr hab. Barbary Jankowskiej zobligowało recenzenta do wykazania *czy aktywność naukowa oraz osiągnięcia naukowe Kandydatki są istotne i czy wnoszą znaczny wkład w dyscyplinę ekonomia i finanse, a także czy spełniają ustawowe wymagania osób ubiegających się o uzyskanie stopnia doktora habilitowanego, określone w art. 219 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018 r. poz. 1668 ze zm.)*.

W/w ustawa oraz wytyczne/opinia Rady Doskonałości Naukowej (RDN) wymagają wskazania osiągnięcia naukowego, którym może być **1 cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych** opublikowanych w czasopiśmie naukowych lub w recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowych. Osiągnięcie, o którym mowa w ust. 1, pkt. 2), może stanowić część pracy zbiorowej, jeżeli opracowanie wydzielonego zagadnienia jest indywidualnym wkładem osoby ubiegającej się o stopień doktora habilitowanego (art. 219, ust. 2). Według opinii RDN „*cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych powinien odpowiadać – jeśli chodzi o wartość naukową – rozprawie habilitacyjnej w dotychczasowym jej rozumieniu. Ponadto, potwierdzenie istnienia cyklu jest możliwe, gdy poszczególne publikacje, zebrane w jedną całość, wskazują na oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wnosząc znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny naukowej (...) Istnienie cyklu zakłada co do zasady świadomość jego tworzenia (...) Udowodnienie „powiązania tematycznego” wskazanego cyklu spoczywa na osobie ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego, poprzez jego omówienie i wykazanie tego powiązania w „autoreferacie” (...) Przedłożone osiągnięcia mogą stanowić przy tym część pracy zbiorowej, jeżeli opracowanie wydzielonego zagadnienia jest indywidualnym wkładem osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego. Konieczne zatem jest, w przypadku prac współautorskich, wyodrębnienie indywidualnego, merytorycznego udziału tej osoby w powstanie danej pracy...”*.

RDN stawia przed recenzentem zadanie, aby recenzja była rzetelna, skrupulatna, dokładna i obiektywna, a oceny uzasadnione.

W dalszej części recenzji będę starał się postępować stosownie do powyższych oczekiwań i wymogów. W pkt. 2 przedstawię osiągnięcie naukowe Kandydatki (zamiennie Habilitantki), w pkt. 3 odniosę się do aktywności naukowej Kandydatki, a w pkt. 4 przedstawię końcową konkluzję recenzji.

2. Ocena osiągnięcia naukowego wskazanego przez Habilitantkę, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy

Dr Marta Guth jako osiągnięcie naukowe spełniające wymogi art. 219 ust. 1, pkt. 2 ustawy... przedstawiła cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych (dalej: cykl), których jest współautorem, opublikowanych w czasopiśmie naukowych i recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowych. Cykl składa się z 20 artykułów opublikowanych w latach 2017 – 2022 (2017 – 4 pozycje, 2018 – 3, 2019 – 4, 2020 – 3, 2021 – 4 i 2022 r. – 2), na których wygenerowanie złożyła się praca aż 14 autorów, z tego 8 z UEP, 4 z innych uczelni (Olsztyn i Szczecin) oraz 2 autorów zagranicznych (Rumunia). Wśród tych pozycji nie ma samodzielnej

publikacji Kandydatki, natomiast 7 publikacji ma dwóch autorów, 4 publikacje - trzech autorów, 3 publikacje - czterech autorów, 4 publikacje - 5 autorów i 2 publikacje - 6 autorów.

Problematyka cyklu dotyczy zrównoważonego rozwoju rolnictwa (ZRR) a w szczególności wpływu instrumentarium wspólnej polityki rolnej (WPR) Unii Europejskiej (UE) na zrównoważony rozwój rolnictwa w krajach i regionach UE. To ważna i na czasie problematyka. Idea i koncepcje zrównoważonego rozwoju w ogóle oraz w szczególności rolnictwa są przedmiotem zainteresowania środowisk naukowych, organizacji społecznych i politycznych na czele z ONZ (w tym UE), poszczególnych krajów oraz niższych szczebli (poziomów) zarządzania – w przypadku rolnictwa aż do gospodarstw rolnych. Świadomość konieczności przestawiania rozwoju społeczno-gospodarczego na tory zrównoważenia jest powszechna, co jednak z wielu powodów, które tu pominię, nie przekłada się na powszechność i odpowiedniość działań. W cyklu kilkakrotnie zostało to wydobyte z przywołaniem licznych pozycji literaturowych. W sposób zwarty przedstawiono także ewolucję WPR w przestawianiu rolnictwa na tory zrównoważonego rozwoju.

W cyklu ustalono wpływ aplikacji koncepcji ZRR na efektywność gospodarowania w rolnictwie w warunkach funkcjonowania WPR oraz wpływ instrumentarium WPR na poziom zrównoważenia gospodarstw rolnych w wymiarze ekonomicznym, społecznym i środowiskowym. Do pomiaru zrównoważenia przyjęto wskaźniki: w wymiarze ekonomicznym (ładu ekonomicznego) - relację dochodów rolniczych do dochodów w gospodarce narodowej, efektywność techniczną i ekonomiczną oraz zrównoważoną wartość; w wymiarze społecznym - społeczną zrównoważoną wartość oraz nierówności (zróżnicowanie) dochodów w klasach wielkości ekonomicznej gospodarstw rolnych a w wymiarze środowiskowym - środowiskową zrównoważoną wartość oraz ekoefektywność.

Do analiz posłużyły dane głównie systemu rachunkowości rolnej UE (EUFADN) za różne okresy/lata (2004-2013; 2004-2014; 2004-2004-2015; 2004-2017; 2007-2015; 2007-2018), Polskiego FADN (2004-2015; 2004-2017; 2015), dane GUS (2000-2018) oraz dane ankiety przeprowadzonej w kilku krajach Europy Środkowo-Wschodniej (Polska, Litwa, Rumunia, Mołdawia i Serbia). Analizę prowadzono w przekroju krajów i regionów UE (z wyróżnieniem krajów UE – tzw. „starych”, tj. UE-15, i „nowych”, tj. UE-10), klas ekonomicznych gospodarstw (ustalonych na bazie wartości standardowej produkcji - SO), typu produkcyjnego i wielkości zasobów produkcyjnych. Wykorzystano bogaty zestaw modeli statystycznych (metodę Warda, metodę DEA, modele regresji i korelacji, testy statystyczne, modele regresji panelowej, analizę ANOVA, podejście wartościowe (ESV), kombinację podejść DEA i ESV, modele równań strukturalnych, analizę tabelaryczną i graficzną i inne).

Zawarte w cyklu analizy i oceny dokumentują wielce zróżnicowany obraz rolnictwa w UE w zakresie wyposażenia w zasoby produkcyjne (w klasycznym ujęciu: ziemia, praca, kapitał – Z, P, K), klas wielkości ekonomicznej i typów produkcyjnych. **Za wiodące można uznać ustalenia dotyczące znaczenia instrumentarium WPR dla zrównoważonego rozwoju rolnictwa (gospodarstw rolnych).** Ustalono, że wsparcie WPR (płatności/transfery/subsydia wynikające z mechanizmów WPR) sprzyja zrównoważeniu we wszystkich wymiarach (ekonomicznym, społecznym i środowiskowym). **W tym pierwszym ważne jest ustalenie, że WPR zwiększa dochody rolnicze na jednostkę pracy, co sprzyja konwergencji rolnictwa w zakresie opłaty pracy w stosunku do innych sektorów, lecz zwiększa zróżnicowanie wewnątrz sektora rolnego,** ponieważ faworyzuje gospodarstwa ekonomicznie silniejsze. Ważne są także ustalenia dotyczące różnic w celach wsparcia pomiędzy krajami UE-15 a UE-10. Te pierwsze bowiem już osiągnęły pułap produktywności i orientują się na jej utrzymanie przy obniżeniu presji na środowisko. Te drugie natomiast dążą do zwiększania produktywności bez zwiększania presji na środowisko. To znajduje wyraz odpowiednio we wspieraniu tworzenia dóbr publicznych oraz produktywności. Przykładem mogą być subsydia do inwestycji w środki trwałe, gdyż w tych pierwszych już nie przekładają się na poprawę rentowności. W Polsce występuje opozycja pomiędzy zrównoważeniem w wymiarze ekonomicznym i środowiskowym – w latach 2009-2015 płatności WPR stymulowały zrównoważenie ekonomiczne kosztem środowiskowego. Na podstawie analizy danych EUFADN jednak ustalono, że w dłuższej perspektywie występują pozytywne interakcje pomiędzy wszystkimi trzema wymiarami,

co znalazło wyraz w konstatacji, że obecny system płatności jest skuteczny. Niemniej w poszczególnych artykułach formułuje się stwierdzenia, że płatności bezpośrednie nie są efektywne z punktu widzenia zrównoważonego rozwoju, że potrzeba większego zróżnicowania instrumentów WPR tak pomiędzy regionami UE, jak i grupami gospodarstw.

Wiele ustaleń potwierdza znane zależności, co trzeba także ocenić pozytywnie, biorąc pod uwagę jeszcze nieugruntowaną problematykę zrównoważenia. Chodzi przykładowo o ustalenia, że:

- gospodarstwa o wyższym wyposażeniu w ziemię są bardziej zrównoważone w wymiarze ekonomicznym,

- wzrost produkcji w stosunku do kapitału własnego odgrywa kluczową rolę we wzroście dochodowości,

- większe wsparcie inwestycji jest korzystne dla zrównoważenia środowiskowego,

- skala produkcji i specjalizacja wpływają dodatnio na poziom integracji rynkowej.

Niektóre z ustaleń są niezbyt jasne lub dyskusyjne, jak na przykład:

- małe gospodarstwa charakteryzują się niską efektywnością techniczną, ale są przyjazne dla środowiska,

- w krajach Europy Środkowo-Wschodniej zaobserwowano pozytywny wpływ wielkości gospodarstwa na poziom zrównoważenia ekonomicznego, natomiast ujemny wpływ miały nakłady pracy (większe) i wiek właściciela (wyższy),

- większe wyposażenie w kapitał i niższa intensywność pracy są korzystne dla zrównoważonej wartości środowiskowej,

- gospodarstwa o większym kapitale bardziej efektywnie transformują „input” środowiskowy w efekty produkcyjne,

- polityka rolna powinna mieć charakter uniwersalny w stosunku do wszystkich gospodarstw rolnych i prowadzić do zwiększania wielkości gospodarstw (w tym obszarowej), obniżania wieku właściciela, zmniejszania zatrudnienia.

Na podkreślenie zasługują osiągnięcia cyklu w zakresie wykorzystania danych EUFADN oraz różnorodnych modeli statystycznych w badaniu zrównoważonego rozwoju rolnictwa w przekroju regionów UE, opracowania i empirycznej weryfikacji metod oceny zrównoważenia ekonomicznego, środowiskowego i społecznego rolnictwa oraz oryginalnego opracowania metody badania związków między ładami zrównoważenia z wykorzystaniem modelowania równań strukturalnych (SEM).

Wymienione wyżej ustalenia oraz sposób analizy danych empirycznych stanowią ważny wkład w poznanie sytuacji ZRR w UE oraz w teorię ekonomiczną, zwłaszcza w teorię ekonomii ekologicznej. Ta ostatnia kształtowana jest w wielu zakresach *in statu nascendi* i dlatego badanie ekonomiki, zrównoważenia oraz wpływu czynnika instytucjonalnego jest ważne tak dla teorii jak i praktyki.

Na marginesie wysunę dwie refleksyjne uwagi, które nie umniejszają pozytywnej oceny wkładu cyklu w teorię i praktykę.

W publikacjach zapanowała maniera przywoływania dużej liczby pozycji literaturowych, często bez rzeczywistej potrzeby. Również w niektórych pozycjach cyklu Autorzy temu ulegli przywołując także publikacje zawierające ogólnie znane fakty i zależności a niekiedy pozycje przypadkowe odnoszące się do zupełnie odmiennych sytuacji. Na przykład w publikacji 11, dotyczącej inwestycji w polskim rolnictwie przywołano aż 105 pozycji, z których wiele powieliła wiedzę podręcznikową lub wykracza poza temat (np. żywienia świata, rolnictwo Afryki,...). Oczywiście przywoływanie poszczególnych pozycji jest jak najbardziej wskazane, jeżeli rzecz dotyczy konkretnej sprawy. Natomiast tematyka ogólnych prawidłowości czy relacji ekonomicznych jest utrwalona w podręcznikach akademickich – nie trzeba zatem odwoływać się do przypadkowych publikacji, przy zadziwiającym braku pozycji akademickich. Nie zauważyłem ani jednej pozycji podręcznikowej z zakresu ekonomii ekologicznej, ekonomiki środowiska i zasobów naturalnych czy ekonomii zrównoważonego rozwoju.

W rozwiązywaniu problemów badawczych w cyklu wykorzystuje się głównie modele statystyczne i ekonometryczne - nie w każdym przypadku uzasadniając adekwatność zastosowania

modelu dla rozwiązania danego problemu. Wyniki modelu przyjmuje się za rzeczywistość, pomijając ocenę założeń (np. w modelu SEM założenie o wielowymiarowym rozkładzie normalnym), czy to, że model daje wyniki zgodnie z procedurą *input output analysis* czyli model daje wyniki zależne od wkładu i procedury. W modelach statystycznych szczególnie ważna jest zasada *ceteris paribus* a następnie analiza logiczna otrzymanych wyników oraz nie ograniczanie się do stwierdzenia co wyszło z modelu, lecz także wyjaśnianie dlaczego „coś dzieje się, jak się dzieje” czyli ustalanie przyczyn takiego a nie innego wyniku. Na przykład w art. 15 na podstawie modelu regresji panelowej ustalono, że dopłaty do dóbr publicznych powodują spadek dochodu (tab. 2), co jest wątpliwe i wymaga co najmniej komentarza. Podobnie zresztą hipotezy testowane przez model SEM i GSEM (art. 18) wskazują m.in. na negatywny wpływ płatności do dóbr publicznych na zrównoważenie ekonomiczne (co stoi w opozycji do konkluzji w art. 8). W wykorzystaniu modeli regresji panelowej, gdy dane przedstawiają sobą średnie wartości gospodarstw (przeciętne gospodarstwo FADN) w regionie i obrazują zróżnicowanie regionów w badanym zakresie oraz znakomicie ilustrują dynamikę zjawisk, trzeba ostrożnie podchodzić do badania zależności przyczynowo-skutkowych, ponieważ za przeciętnymi regionów kryją się ogromnie różnice potencjału, wielkości produkcji, zasobów, nakładów czy presji środowiskowej. W wyrafinowanych modelach niezwykle ważne jest precyzyjne formułowanie problemu badawczego, miar i czynników wpływających na zrównoważenie.

W odniesieniu do pytania, czy cykl odpowiada rozprawie habilitacyjnej w dotychczasowym jej rozumieniu, stwierdzam, że wprawdzie problematyka badawcza cyklu skupia się wokół zrównoważenia, co upoważnia do stwierdzenia o powiązaniu tematycznym artykułów cyklu, lecz rozprawa wymagałaby jednak bardziej ścisłego sprecyzowania celów badawczych oraz hipotez, jak też uzasadnienia zastosowanych miar zrównoważenia oraz udokumentowanych ustaleń. Również – o ile to możliwe – jednoznacznej odpowiedzi na pytania będące przedmiotem dociekań w artykułach – a o rozbieżnych konstatacjach (np. drobne czy duże gospodarstwa są bardziej przyjazne dla środowiska?, obecny system płatności rolnośrodowiskowych jest czy nie jest skuteczny?, jednolita czy zróżnicowana polityka w stosunku do regionów i grup gospodarstw?). Wątpliwości budzi także zwartość i „świadomość tworzenia” cyklu, gdyż po pierwsze daty publikacji artykułów nie układają się w ciąg chronologiczny stosownie do problematyki – *vide* części cyklu) oraz po drugie nadmierne „rozstrzelanie” badanych obiektów (kraje UE, regiony UE, Polska, województwa, powiaty, kraje EŚ-W). Z cyklu nie wynika jasno jaki problem jest przedmiotem rozwiązania i jakie są konkluzje – jednoznaczne bądź niejednoznaczne, bo zapewne i takie mogą być. Analiza statystyczna wykazuje pewne prawidłowości w zbiorowości statystycznej, co nie oznacza, że są uniwersalne. Gospodarstwa rolne są bowiem zanurzone w lokalnych uwarunkowaniach przyrodniczych, społecznych, kulturowych i ekonomicznych. Autoreferat – o czym dalej – nie przekonuje co do świadomego tworzenia cyklu.

Habilitantka ma niewątpliwie wkład w osiągnięcia cyklu, lecz ustalenie tego wkładu nie jest łatwe ze względu na wielu autorów publikacji, bez publikacji samodzielnych. Odniosę się najpierw do samooceny wkładu Habilitantki przedstawionej w autoreferacie (zał. 3, pkt. 4, s. 5-32).

W autoreferacie Habilitantka zaprezentowała schemat powiązań publikacji, które odnoszą się do opisu zrównoważonego rozwoju rolnictwa w krajach i regionach UE. Zaprezentowała także zasadnicze treści i ustalenia publikacji cyklu. Wskazała na trzy łady (wymiary) zrównoważenia oraz wskaźniki ich pomiaru. Wartość przyjętych wskaźników była określana przez typ produkcji, uwarunkowania zasobowe, wielkość ekonomiczną i uwarunkowania instytucjonalne (WPR). Za czynniki wpływu przyjęto: typ produkcji, uwarunkowania zasobowe, wielkość ekonomiczną oraz uwarunkowania instytucjonalne (WPR).

Tekst autoreferatu w części dotyczącej cyklu został przygotowany łagodnie mówiąc niedbale. Pozytywnie oceniam sformułowane przez Habilitantkę pytania badawcze, które przytoczę *in extenso* (Autoreferat, s. 20-25):

1. *Jakie uwarunkowania zasobowe gospodarstw rolnych sprzyjają osiągnięciu celów zrównoważonego rozwoju?*

2. *Jaka wielkość gospodarstwa sprzyja osiągnięciu najlepszych wyników ekonomicznych, społecznych oraz środowiskowych w warunkach europejskich?*
3. *Czy uwarunkowania instytucjonalne istotnie wpływają na osiągnięcie celów zrównoważonego rozwoju?*
4. *Jakie instrumenty mają największy wpływ na efektywność gospodarowania w wymiarze ekonomicznym, środowiskowym i społecznym?*
5. *Czy cele zrównoważonego rozwoju w przypadku europejskiego rolnictwa są wobec siebie konkurencyjne?*

Tekst autoreferatu jest jednak pełen niejasności i stwierdzeń budzących wątpliwości, przy czym szczególnie „mętny” jest tekst stanowiący odpowiedź na pierwsze dwa pytania badawcze. Poniżej przykładowe wątpliwości.

- Przede wszystkim niejednolity tytuł cyklu, który ma brzmienie *”Wpływ instrumentów wspólnej polityki rolnej na zrównoważony rozwój rolnictwa w Unii Europejskiej”* (zał. 3, s. 9 i zał. 4, s. 1) ale też *„Wyniki ekonomiczne europejskich gospodarstw rolnych w warunkach wspólnej polityki rolnej w świetle koncepcji zrównoważonego rozwoju”* (zał. 3, s. 31). Ten drugi to zapewne nieskorygowany przez przeoczenie wynik rozważań nad najbardziej adekwatnym dla cyklu tytułem. Tymczasem ma miejsce różnica pomiędzy gospodarstwami reprezentowanymi w systemie rachunkowości EUFADN a całym sektorem rolnictwa. W tym drugim przypadku ogólny obraz wpływu WPR na rolnictwo można osiągnąć przez analizę danych rachunków ekonomicznych rolnictwa (RER).
- O ile schemat w zakresie komponentów i metod pomiaru zrównoważenia jest logiczny (pomijając kwestię czy przyjęte metody pomiaru są odpowiednie i wystarczające), to w odniesieniu do czynników wpływu pojawia się wątpliwość. Zgodnie z celem cyklu przedmiotem badania jest wpływ WPR na zrównoważony rozwój rolnictwa czemu odpowiada ostatni z wymienionych czynników, natomiast poprzednie (typ produkcyjny, zasoby, wielkość ekonomiczna) można traktować jako pryzmat różnicujący ten wpływ. Nie są to równorzędne kategorie (czynniki). WPR wpływa na ZRR poprzez kształtowanie zasobów (pośrednio) oraz bezpośrednio.
- Odsetek ludności wiejskiej w ludności kraju nie stanowi podstawy do stwierdzenia kluczowego znaczenia rolnictwa dla zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich (s. 16), aczkolwiek statystyka może na to wskazywać.
- W autoreferacie nie ma potrzeby – poza specyficznymi sytuacjami – przytaczania pozycji literaturowych, które zresztą były przywoływane w artykułach cyklu (s. 16-17).
- Błędnie podano ład ekonomiczny zamiast ład środowiskowy (s. 18).
- Wpłątano „krowy mleczne” w zależność, która w przypadku tego typu produkcyjnego nie ma miejsca (s. 20).
- Położenie gospodarstwa wpływa na jego zrównoważenie (s. 21) – zbyt duży skrót myślowy.
- *„Wpływ nakładów pracy i wieku właściciela małych gospodarstw rodzinnych z tych krajów na poziom zrównoważenia ekonomicznego okazał się negatywny”* (s. 21) – nieadekwatność zastosowanego modelu albo błędna interpretacja wyniku (vide A. Czajjanow).
- *„polityka rolna, której ostatecznym efektem ma być zwiększenie stabilności ekonomicznej gospodarstw, powinna mieć charakter uniwersalny w odniesieniu do wszystkich gospodarstw”* (s. 22) – po pierwsze mam wątpliwość co do ostatecznego efektu polityki i po drugie w cyklu przebijają się kilkakrotnie potrzeba różnicowania polityki. Także w autoreferacie stwierdzono *„Przedstawiono również argumenty za dużą elastycznością wspólnej polityki rolnej, ponieważ gospodarstwa różnej wielkości mają różne potrzeby”* (s. 23) a dalej napisano o specjalnych narzędziach WPR (s. 24).
- Skala produkcji i specjalizacja jako preferowany kierunek rozwoju gospodarstw drobnotowarowych, co ma mieć znaczenie uniwersalne (s. 24) – sprawa nie jest tak jednoznaczna, biorąc pod uwagę produkcję na 1 ha oraz wykorzystanie zasobów pracy.
- *„Wykazano, że w rolnictwie w Polsce występuje pozytywny wpływ jednolitych płatności obszarowych na zrównoważenie rolnictwa w jego wymiarze ekonomicznym...”* (s. 28) – a czy może być inaczej?
- Zrównoważona wartość gospodarstw rolnych (s. 29) – czy zrównoważona wartość środowiskowa?
- Wątpliwe stwierdzenia o wsparciu gospodarstw małych i dużych (s. 29).

- nie potwierdzona hipoteza o pozytywnym wpływie płatności ONW na ESV (s. 30) – uzasadnienie nie przekonuje.

- „szersze wdrożenie programów środowiskowych w regionach o niższej wydajności pracy może negatywnie wpływać na zrównoważony rozwój społeczny” (s. 31) – jakie uzasadnienie?

Habilitantka uznała za najważniejsze osiągnięcia posiadające walor oryginalności i stanowiące wkład w rozwój dyscypliny następujące (zał. 3, s. 31-32):

- *dokonanie krytycznej analizy literatury ekonomicznej...*
- *zidentyfikowanie głównych problemów badawczych będących przedmiotem oceny poziomu zrównoważenia gospodarstw rolnych z regionów UE o różnej skali i typie produkcji rolnej i ich empiryczna weryfikacja*
- *wskazanie rozwiązań systemowych służących rozwojowi potencjału europejskiego rolnictwa z uwzględnieniem jego heterogeniczności, ocena ich skuteczności oraz wskazanie wniosków aplikacyjnych w zakresie kreowania polityki rolnej*
- *opracowanie innowacyjnych metod oceny zrównoważenia ekonomicznego i społecznego rolnictwa w różnych skalach, z wykorzystaniem danych ilościowych oraz jakościowych*
- *opracowanie i empiryczna weryfikacja innowacyjnej metodyki badań nad zrównoważoną wartością środowiskową, społeczną i ekonomiczną europejskich gospodarstw rolnych, w której wykorzystano zróżnicowany zestaw wskaźników ilościowych*
- *oryginalne opracowanie badania związków między ładami zrównoważenia z wykorzystaniem modelowania równań strukturalnych (SEM)*
- *przyczynianie się do rozpowszechniania wiedzy na temat wpływu instrumentów wspólnej polityki rolnej na wyniki ekonomiczne gospodarstw rolnych w kontekście ich zrównoważenia w polskim i zagranicznym środowisku naukowym.*

Autoocena wydaje się być nieco na wyrost, aczkolwiek bezsporny jest wkład cyklu w metodologię badań nad zrównoważoną wartością i związków między ładami zrównoważenia. Natomiast pozostaje pytanie o indywidualny wkład Habilitantki w osiągnięcia, o to czy i jak go można wyodrębnić?. To niebываła trudność ze względu na brak samodzielnych publikacji w cyklu. Można przyjąć, że wkład Habilitantki w osiągnięcia ukazują najpełniej pozycje dwuautorskie. Takie publikacje były opracowane przez Habilitantkę wspólnie z dr K. Smędzik-Ambroży (6 art.) oraz z prof. B. Czyżewskim (1 art.). Według zał. 3 były to publikacje wymienione w poz. 1 (70 pkt.), poz. 2 (13 pkt.), poz. 9 (10 pkt.), poz. 13 (15 pkt.), poz. 14 (15 pkt.), poz. 15 (13 pkt.) i poz. 18 (100 pkt.). We wszystkich tych publikacjach udział Habilitantki został wyceniony na 50%, tj. w sumie na 118 pkt. W tych publikacjach Habilitantka wspólnie z Współautorem realizowała badania w zakresie niektórych powiązań zilustrowanych na rys. 2 Autoreferatu. Dotyczy to związku pomiędzy wyposażeniem gospodarstw w zasoby a efektywnością techniczną produkcji w gospodarstwach według typów produkcyjnych w regionach UE (poz. 1) oraz w gospodarstwach mlecznych UE-15 i UE-12 (poz. 15), wpływu zasobów na zrównoważenie ekonomiczne i środowiskowe w Polsce (poz. 2), różnic w dochodach gospodarstw tych samych klas ekonomicznych w UE (poz. 14), wpływu WPR na zrównoważony rozwój gospodarstw wg wielkości zasobów (poz. 9) i typów produkcyjnych (poz. 13) oraz zrównoważenia gospodarstw w trzech wymiarach i relacji między tymi wymiarami w regionach UE (poz. 18). Wykorzystując dane EUFADN uśrednione dla regionów UE za lata 2004-2017 i modele statystyczne **ustalono m.in., że w dłuższym czasie nie ma sprzeczności między tymi wymiarami**, co można uznać za optymistyczną konkluzję. **To ostatnie stanowi niewątpliwe novum i osiągnięcie naukowe, podobnie jak analiza związków wyposażenia w zasoby a efektywnością w regionach UE.** Za ważną uznaję także analizę komparatywną dochodów rolniczych gospodarstw tych samych klas wielkości ekonomicznej w UE-15 i UE-12. Sposób analizy interesujący i do wykorzystania w dalszych badaniach ale oczywiście na wyniki rzutują zmienne opisujące poszczególne wymiary zrównoważenia a te nadal są przedmiotem sporów. Niewątpliwie artykuł osadzony w obszernej literaturze stanowi wartościowy wkład w teorię ekonomiczną, jak też może stanowić materiał do przemyśleń w formułowaniu działań politycznych.

konkluzje

Oceniając pozytywnie badane problemy i zastosowane narzędzia analiz, mniej pozytywnie oceniam konkluzje. Autorki na ogół podają co wyszło z modelu nie starając się dociekać czy uzasadniać przyczyn. Np. w art. 1 nie wyjaśniono dlaczego w niektórych kierunkach produkcji wyższe wyposażenie techniczne powoduje niższą efektywność techniczną produkcji?. W art. 2 ustalono, że gospodarstwa w województwach o większej przeciętnej powierzchni gospodarstw osiągają wyższy poziom zrównoważenia ekonomicznego a niższy poziom zrównoważenia środowiskowego - takiego wyniku nie powinno się pozostawiać bez komentarza. Autorki za mało uwagi przywiązały do wskaźników (np. przyjęcie liczby gospodarstw posiadających ciągniki i przyczepy na 100 gospodarstw za miarę wyposażenia w kapitał czy pominięcie w zrównoważeniu środowiskowym zużycia energii, bilansu azotu, pestycydów). Dane FADN umożliwiają przedmiotowe badanie z pominięciem województw i sądzę, że wyniki byłyby bardziej wiarygodne. Przekrój wojewódzki byłby uzasadniony, gdyby chodziło o regionalne zróżnicowanie wpływu wyposażenia w zasoby i WPR na zrównoważenie rolnictwa (vide poz. 9) ale wówczas nie można wykluczać ze względu na procedurę statystyczną żadnego z województw. Wskazane byłoby ustalenie dlaczego po akcesji do UE nie ma postępu ani w zrównoważeniu ekonomicznym ani środowiskowym (zob. rys. 2 i rys. 3). Napomknę także, iż skupienia województw ustalone wg danych PSR mogą znacząco różnić się od ewentualnych skupień ustalonych wg danych FADN. W art. 9, korzystając z danych jak w art. 2, Autorki zbadały wpływ dopłat WPR na zmiany produktywności gospodarstw w województwach Polski (oraz powiatach woj. wielkopolskiego) różniących się uwarunkowaniami zasobowymi rolnictwa. Postawiono hipotezę, że dopłaty z WPR przyczyniają się do zmniejszenia różnic w produktywności gospodarstw rolnych. Wnioski są jednak niejednoznaczne, zestawiając stwierdzenia: „akcesja Polski do UE wpłynęła na zmniejszenie zróżnicowań produktywności rolnictwa indywidualnego z obszarów różniących się uwarunkowaniami zasobowymi...” (Autoreferat, s. 59) oraz „odrzucono hipotezę, że dopłaty z WPR przyczyniają się do zmniejszenia różnic w produktywności gospodarstw rolnych z obszarów różniących się uwarunkowaniami zasobowymi...” (s. 62) i „...dopłaty z WPR... nie niwelują różnic produktywności gospodarstw...” (s. 62) a także że dopłaty z WPR wpływały „na zmniejszenie różnic w produktywności indywidualnych gospodarstw rolnych jedynie z obszarów o korzystnych i niekorzystnych uwarunkowaniach zasobowych rolnictwa” (s. 62). Interesujące byłoby wyjaśnienie przyczyn niższej produktywności rolnictwa w woj. wielkopolskim niż przeciętnie w kraju oraz różnic w zwiększeniu produktywności dzięki dopłatom z WPR. Wskazane byłoby także uzasadnienie miary produktywności (przychody/koszty). W art. 13 ustalono że w latach 2009-2015 instrumenty WPR stymulowały zrównoważenie ekonomiczne kosztem środowiskowego, co pozostawiono bez komentarza. W art. 14 ustalono, że w klasach wielkości ekonomicznej gospodarstw do 25 tys. EUR dochód na gospodarstwo jest wyższy w krajach UE-15, natomiast w klasach powyżej 25 tys. EUR analogiczny dochód jest wyższy w krajach EU-12 – nie wyjaśniono przyczyn takiego stanu rzeczy. Mam także wątpliwości czy podawanie przeciętnych danych zwłaszcza dla krajów UE-10 ma sens, biorąc pod uwagę różnice w wielkości obszarowej gospodarstw (vide np. Czechy i Słowacja vs Rumunia czy Polska). W art. 15 i 18 zastanawia ujemny wpływ dopłat do dóbr publicznych na dochód/FWU, co ustalono na podstawie regresji panelowej (art. 15, tab.2; art. 18, tab. 1). To nie powinno być pozostawione bez wyjaśnienia (wynik zastosowania modelu bez uwzględnienia wymogu *ceteris paribus*).

W sumie, niezależnie od oceny wartości naukowej cyklu, nie mogą pokonać trudności wyodrębnienia indywidualnego wkładu Habilitantki.

3. Informacja nt. aktywności naukowej realizowanej w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej

Dr Marta Guth ukończyła studia ekonomiczne z wynikiem celującym na Wydziale Ekonomii UEP, na którym też uzyskała stopień doktora nauk ekonomicznych w 2015 r., po czym podjęła pracę w Katedrze Makroekonomii i Gospodarki Żywnościowej UEP, którą kontynuuje do tej pory. Kandydatka wciąż się doskonali. Świadczy o tym – poza przygotowywaniem referatów i publikacji głównie zespołowych - uczestnictwo w serii corocznych seminariów naukowych w latach 2008-2018

(wyjazdy kilkudniowe); pobyt studyjny w Parlamencie Europejskim oraz instytucjach UE (kilkunastodniowy); 3 krótkie staże w ramach programu Erasmus; Szkoła letnia w Foggia Univ. (kilkudniowa).

Kandydatka jest aktywnym i wszechstronnym dydaktykiem: prowadzi zajęcia dydaktyczne od 10 lat z 12 przedmiotów oraz seminarium licencjackie i magisterskie w UEP (dotychczas wypromowała 32 prac licencjackich i 16 prac magisterskich). W latach 2015-15 prowadziła wykłady w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej im. Stanisława Staszica w Pile a od 2019 r. prowadzi zajęcia także w Wyższej Szkole Bankowej w Poznaniu z 4 przedmiotów. Prowadzi też zajęcia w ramach klas akademickich w Liceach Ogólnokształcących w Poznaniu i Kościanie z 5 przedmiotów oraz zajęcia z mikroekonomii w ramach kursu przygotowującego do olimpiady wiedzy ekonomicznej dla licealistów. Na podkreślenie zasługuje współpraca Habilitantki ze studentami w przygotowaniu referatów i rozdziałów do 7 monografii zbiorowych. Współorganizacja serii seminariów w Parlamencie Europejskim i instytucjach Unii Europejskiej dla grup studentów UEP w latach 2008-2018. Pełniła funkcję promotora pomocniczego w przewodzie doktorskim dr Łukasza Kryszaka – obrona z wyróżnieniem w lipcu 2020 r.

Dr Marta Guth posiada znaczący dorobek publikacyjny obejmujący współautorstwo 1 monografii (po doktoracie) oraz – przed doktoratem – autorstwo 4 rozdziałów i współautorstwo 5 rozdziałów w monografiach a po doktoracie autorstwo 1 rozdziału i współautorstwo 11 rozdziałów w monografiach (wg zał. 4). Liczba pozostałych publikacji (głównie artykuły) przed uzyskaniem stopnia doktora wyniosła 14, w tym 9 samodzielnych a po uzyskaniu stopnia doktora 39, w tym 7 samodzielnych (wg zał. 4). Habilitantka jest recenzentem prac naukowych aż w 14 czasopismach naukowych krajowych i zagranicznych (nie ma informacji o liczbie sporządzonych recenzji) a także recenzentem w 2 międzynarodowych projektach na zlecenie NRD (Węgry). Jest także członkiem Editorial Board w International Journal of Sustainable Agricultural Management and Informatics. W sumie aktywność publikacyjna Habilitantki jest znacząca na co wskazuje sumaryczny impact factor 43,871; liczba cytowań z wyłączeniem autocytowań w Google Scholar 296, w Scopus 131, w Web of Science 124; liczba punktów MNiSW 1924 (z uwzględnieniem współautorstwa 1033,7), w tym po uzyskaniu stopnia doktora 1818 (941,2). Jednak pojawiają się pewne niejasności – np. w punktacji MNiSW publikacje w cyklu otrzymały łącznie 1244 pkt. a po uwzględnieniu współautorstwa 468,2 pkt. Jednak niezrozumiałe są rozbieżności w ocenie udziału Habilitantki w przygotowanie artykułu a Jej udziale w punktach. I tak – wg zał. 4, pkt. 1) – w poz. 10 udział wynosi 40% a liczba pkt. 6,7 na 20, w poz. 11 odpowiednio udział 17% a pkt. 100 na 100, w poz. 16 – udział 20% a pkt. 35 na 140. Takie rozbieżności – dla mnie niejasne – pojawiają się również w publikacjach nieobjętych cyklem (zał. 4 pkt. 4).

Habilitantka jest aktywną uczestniczką konferencji naukowych – krajowych i zagranicznych - prezentując referaty na 32 konferencjach, w tym w 21 po doktoracie oraz uczestnicząc bez referatu w 20 konferencjach, w tym w 13 po doktoracie. Referaty odnosiły się głównie do problematyki mleczarskiej (19, w tym 9 po doktoracie) oraz szeroko zakreślonej problematyki zrównoważenia rolnictwa (9 po doktoracie). Spośród 21 referatów samodzielnych było 6 (wszystkie dotyczyły problematyki mleczarstwa), zaś pozostałe 15 były przygotowane we współpracy z innymi osobami. Habilitantka była także członkiem rady programowej w 3 konferencjach (po doktoracie) i członkiem komitetu organizacyjnego w przypadku 1 konferencji (przed doktoratem). Z konferencjami wiąże się także członkostwo Habilitantki w organizacjach i towarzystwach naukowych wraz z informacją o pełnionych funkcjach: SERiA, EAAE i BENA.

Udział w projektach badawczych Habilitantki przedstawia się następująco: *kierownik 1 projektu NCN (grant doktorski?), *wykonawca zadań zleconych w 3 projektach (2 NCN, 1 ze środków KE), *w toku: udział w 1 projekcie finansowanym ze środków NCN i 1 projekcie finansowanym z Funduszy Norweskich. Uczestniczyła w opracowaniu raportu „Standing for the future: Promoting board level employee representation as early information and consultation mechanism and joint framework for decision making proces in the sector of agriculture and food processing” i prezentacja w Rzymie (projekt finansowany ze środków KE), prezentacja w Sewilli na

zaproszenie ECJRCD), jako *expert speaker*, wyników opracowania polskiego zespołu z udziałem Habilitantki, udział w przygotowaniu ekspertyzy dla Senatu RP.

Osiągnięcia naukowe znalazły uznanie władz uczelni: została 7 razy nagrodzona nagrodą zespołową JM Rektora UEP za osiągnięcia naukowe.

W sumie można uznać, że Habilitantka spełnia wymogi art. 219, ust. 1, pkt. 3 Ustawy...

4. Konkluzja końcowa

Oceniając aktywność naukową Kandydatki za istotną i spełniającą wymogi ustawowe oraz uznając za wartościowy wkład cyklu w dyscyplinę ekonomia i finanse, nie mam przekonania, że cykl odpowiada rozprawie habilitacyjnej ani też w przypadku tej konkretnej sytuacji nie mogę stwierdzić odpowiedzialnie znaczenia indywidualnego wkładu Kandydatki w tworzenie cyklu i osiągnięcia naukowego. **Cykl jest efektem pracy zespołu badawczego ale to nie zespół ubiega się o tytuł doktora habilitowanego.** W związku z tym z przykrością stwierdzam, że **propozycja nie jest wystarczająca, aby aspirować do przyznania stopnia doktora habilitowanego w dyscyplinie ekonomia i finanse. Z tego względu nie popieram wniosku o podjęcie uchwały nadającej Kandydatce dr Marcie Guth stopień doktora habilitowanego.**

Komorów, 1 luty 2023

